

ТЕЗИ ТВОРЧОЇ РОБОТИ

Міжнаціональна солідарність у дисидентському русі СРСР: роль російських та єврейських правозахисників у долі Михайла Дяка

Виконавиця проєкту: **Шишка Анна Богданівна** – Мала академія наук учнівської молоді Івано-Франківської міської ради, Ліцей № 10 Івано-Франківської міської ради Івано-Франківської області; 8 клас; м. Івано-Франківськ

Керівник проєкту: **Максимець Богдан Володимирович** – керівник секції Малої академії наук учнівської молоді Івано-Франківської міської ради, кандидат політичних наук, викладач-методист

Актуальність теми. В умовах сучасної боротьби України за свою ідентичність дослідження історичного досвіду міжнаціональної співпраці набуває стратегічного значення. Радянська пропаганда десятиліттями намагалася ізолювати український національний рух, тавруючи його як «вузькоспрямований». Постать Михайла Дяка – дисидента з Івано-Франківщини, співзасновника Українського національного фронту (УНФ) – є яскравим спростуванням цього міфу. Його доля в мордовських виправно-трудовах колоніях (ВТК) та останні місяці життя стали точкою консолідації для російсько-єврейської ліберальної інтелігенції (Андрій Сахаров, Єлена Боннер) та єврейського руху «відмовників» (Едуард Кузнецов). Вивчення цього досвіду дозволяє глибше зрозуміти механізми антитоталітарного спротиву та роль гуманістичних цінностей у подоланні ідеологічних бар'єрів.

Мета дослідження – комплексно проаналізувати форми міжнаціональної взаємодії та визначити роль А. Сахарова, Є. Боннер та Е. Кузнецова у процесі висвітлення справи та порятунку М. Дяка.

Завдання дослідження – відтворити історичний контекст діяльності М. Дяка в межах УНФ та причини його ув'язнення; дослідити механізми передачі інформації про критичний стан здоров'я Дяка з ВТК до правозахисних груп; проаналізувати кампанію на захист дисидента, ініційовану А. Сахаровим; оцінити результативність практичної допомоги Є. Боннер.

Об'єкт дослідження – система взаємодії між різними національними та ідейними групами дисидентського руху в СРСР у 1970-х рр., а його **предмет** –

конкретні правозахисні заходи, комунікаційні зв'язки та акції солідарності, спрямовані на захист прав М. Дяка.

Теоретична частина. Дослідження ґрунтується на методі критичного аналізу першоджерел. Ключовим документом є «Щоденники» Е. Кузнецова, де зафіксовано щоденний опір та страждання Дяка у ВТК. Важливе значення мають «Спогади» А. Сахарова, які розкривають стратегію міжнародного тиску на Кремль. Використано матеріали «Хроніки поточних подій», спогади про М. Дяка, впорядковані його сином Олесем, матеріали ГДА СБУ (м. Івано-Франківськ), документи та матеріали про УНФ, упорядковані М. Дубасом та Ю. Зайцевим.

Експериментальна частина. Михайло Дяк – український дисидент, член-засновник УНФ. Був лейтенантом міліції, який таємно вивішував синьо-жовті прапори. Відбував термін у мордовських ВТК, де познайомився з багатьма відомими дисидентами, зокрема єврейського походження. Андрій Сахаров – видатний фізик, академік і лідер радянського правозахисного руху, лавреат Нобелівської премії миру, який виступав на захист усіх політв'язнів, зокрема українських. Єлена Боннер – дружина А. Сахарова, лікарка та активна правозахисниця, була голосом Сахарова, опікувалася родинами в'язнів сумління. Едуард Кузнецов – учасник дисидентського руху, один із організаторів «літакової справи» (спроби втечі з СРСР), відбував тривале ув'язнення в тих самих мордовських ВТК, що й М. Дяк. Саме через «табірну пошту» Кузнецов зумів передати інформацію про важкий стан хворого на рак Дяка на волю, яка дійшла до квартири А. Сахарова в Москві, а звідти – до сторінок західної преси. Завдяки Сахарову про Дяка говорили на «Радіо Свобода», у Конгресі США та в Нобелівському комітеті. У травні 1975 р. дисидента було звільнено та завдяки зусиллям Є. Боннер госпіталізовано в Москві. Дякові було запропоновано емігрувати на лікування до Ізраїлю, що було унікальним актом міжнаціональної допомоги, однак її він відхилив заради патріотичного вибору.

Висновки. Встановлено, що саме міжнаціональна мережа правозахисників стала єдиним фактором, який не дозволив радянській системі приховано знищити М. Дяка у ВТК. Доведено, що авторитет А. Сахарова був вирішальним у переведенні справи з суто пенітенціарної площини в політичну та гуманітарну. Обґрунтовано, що

єврейська дисидентська спільнота виступила головним «інформаційним адвокатом» українського руху опору в цей період.

Особистий внесок. Систематизовано розпорошені відомості з мемуарної літератури різних національних груп та вперше в межах учнівського дослідження висвітлено постать М. Дяка як вузлову фігуру загальнодисидентської солідарності. Уточнено роль Є. Боннер як координаторки медичної допомоги.